

LA CONSERVACIÓ DE LA DIVERSITAT BIOLÒGICA A CATALUNYA

FETS I REPTES

Barcelona, gener de 2000

Promoguda per l'Institut d'Estudis Catalans, coordinada per la Institució Catalana d'Història Natural, i gràcies al treball de més de cent cinquanta experts en les diferents disciplines científiques i tècniques i al suport del Departament de Medi Ambient, en els dos darrers anys s'ha realitzat una avaluació de l'estat dels coneixements i del grau de conservació de la diversitat biològica a Catalunya, així com de la sostenibilitat en l'ús dels seus components i del marc normatiu, econòmic i social en el qual s'insereixen les diferents iniciatives que hi fan referència.

Les dades que tot seguit s'ofereixen sintetitzen els principals resultats obtinguts en aquesta avaluació, de manera que es presenta una visió actual de l'estat de conservació de la diversitat biològica a Catalunya, s'indiquen alguns dels principals problemes que l'afecten i se suggereixen actuacions per a solucionar-los.

Coneixement

L'estat actual

1 Catalunya destaca pel fet de posseir una elevada diversitat d'hàbitats naturals, la qual cosa és conseqüència tant de la mateixa heterogeneïtat del medi com a la varietat d'usos del sòl resultants de l'activitat humana. En conjunt

predominen els sistemes forestals, boscos i matollars (53 %), seguits dels conreus (38 %) i, en menor mesura, dels prats i de les zones urbanitzades.

2 S'ha avançat força en l'estudi dels ecosistemes forestals i aquàtics, però en altres ecosistemes, com els corresponents a matollars i prats o a les zones agrícoles o marines, el nivell dels coneixements és menor.

3 La informació que es té dels diversos grups taxonòmics és molt desigual. Es pot qualificar d'alt en el cas dels briòfits, les plantes vasculares i els vertebrats, baix en els microorganismes, algues d'aigua dolça, algues marines planctòniques i invertebrats no artròpodes, i normal o regular en la resta de grups (algues bentòniques, fongs, líquens i artròpodes).

4 El nivell de coneixements tampoc no és uniforme per al conjunt del territori, ja que fins i tot en els grups taxonòmics més coneguts encara hi ha zones poc estudiades.

5 El nombre d'espècies dels diferents grups taxonòmics presents a Catalunya és molt elevat, la qual cosa permet situar la seva diversitat biològica entre les més riques de l'àmbit europeu i mediterrani. A Catalunya es poden trobar més de la meitat de les espècies conegudes de la península Ibèrica i més d'una tercera part de les espècies europees de la majoria de grups taxonòmics.

6 Hi ha poques espècies endèmiques de Catalunya, el que no exclou que hi siguin presents espècies endèmiques d'àrees no gaire més àmplies (península Ibèrica, Pirineus, litoral mediterrani, etc.) i que hi hagi algunes de les poblacions més ben conservades d'aquests endemismes.

7 Una gran part de les espècies més interessants o amenaçades, es localitzen a la zona pirinenca, el litoral o a les terres de ponent. Els hàbitats de més interès per a aquestes espècies són els vinculats al medi aquàtic (rius, llacs, aiguamolls, etc.), els boscos, els conreus agrícoles de secà i altres més circumscrits (medi cavernícola, roquissars, etc.).

8 L'estat de conservació de les espècies dels diferents grups taxonòmics oscil·la entre regular i acceptable segons les característiques pròpies de cada grup, però pot esdevenir crític si es fa referència a les espècies pròpies dels ambients aquàtics.

9 Es té constància de l'extinció d'algunes espècies en la majoria de grups taxonòmics, i es podrien avaluar en una quarta part les espècies amenaçades de cada grup.

10 Totes les espècies tenen un indubtable interès científic i ecològic, però en els diferents grups d'organismes hi ha espècies d'un elevat interès aplicat, ja sigui en la producció agrícola, ramadera, pesquera o industrial, en la biotecnologia o com a proveïdores de recursos genètics, en la medicina, la farmacologia, la veterinària, etc.

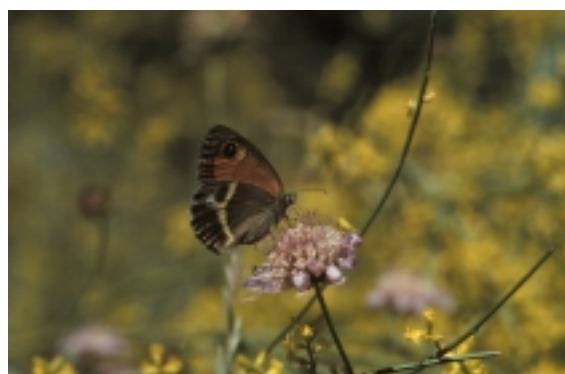
11 En la recerca sobre diversitat genètica, recentment comencen a tenir importància els estudis relacionats amb la catalogació de la diversitat biològica i amb la conservació d'aquesta, però es fa sense seguir un objectiu comú.

12 Es duen a terme nombrosos programes de seguiment de la diversitat biològica, però la majoria d'aquests programes se centren en un

reduït nombre d'espècies o grups taxonòmics i en unes zones concretes del país.

13 S'avança en la informatització de les dades sobre la diversitat biològica, tot i que cal destacar notables desigualtats en el nivell d'informatització dels diferents grups taxonòmics, que és molt bo pel que fa a la flora però mínim en altres grups.

14 Les col·leccions d'història natural (herbaris, exemplars naturalitzats, etc.) constitueixen un patrimoni científic i cultural de primera magnitud, però el nivell d'informatització de les col·leccions és bastant baix i el manteniment continua patint remarcables dèficits.

La direcció a seguir

1 Millorar el coneixement dels diferents components de la diversitat biològica: inventari ecològic i cartografia dels ecosistemes; catalogació i estudi de la diversitat de les espècies; etc.

2 Impulsar la recerca relacionada amb la conservació de la diversitat biològica: elaborar el llibre vermell de les espècies, hàbitats i paisatges de Catalunya.

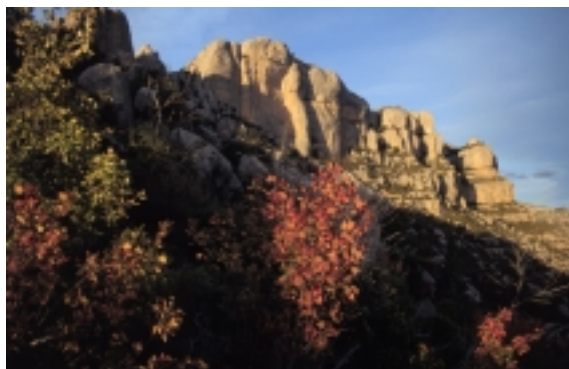
3 Realitzar un seguiment efectiu dels diferents components de la diversitat biològica: endegar el Programa de Seguiment de la Diversitat Biològica de Catalunya; establir un conjunt d'indicadors ambientals sobre l'estat de conservació de la biodiversitat; etc.

4 Completar i fer accessibles les dades relacionades amb la diversitat biològica: continuar els treballs de constitució del Banc de Dades de la Diversitat Biològica de Catalunya i de difusió de les dades a través d'Internet.

5 Garantir el manteniment de les col·leccions d'història natural, tant públiques com privades: realitzar el catàleg de les col·leccions existents; impulsar la creació del proposat Museu Nacional de Ciències Naturals; etc.

6 Considerar com a línia de recerca prioritzada en el III Pla de Recerca de Catalunya, previst per el període 2001-2004, la biodiversitat i l'ús sostenible dels seus components.

Conservació

L'estat actual

1 Les mesures generals de conservació dels espais naturals i de les espècies en el conjunt del territori català són insuficients, i sovint depenen de l'aplicació de les diferents polítiques i normatives sectorials, les quals no integren adequadament els criteris de conservació.

2 Les iniciatives de conservació donen prioritat a determinats tipus d'espais i se centren en un reduït nombre d'espècies, i resten determinats espais insuficientment considerats (litorals i marins, agrosistemes extensius, fluvials, etc.) i la majoria de grups d'organismes sense programes de conservació.

3 En el conjunt dels espais naturals protegits, predominen els que tenen un grau de protecció més baix i disposen d'unes dotacions econòmiques molt variables i generalment insuficients, més relacionades amb la seva adscripció administrativa que amb les necessitats objectives de conservació, la qual cosa comporta que molts d'aquests espais no puguin assolir el nivell de protecció que normativament els ha estat encomanat.

4 Contrasta l'elevat nombre d'espècies, especialment de la flora, considerades endèmiques o amenaçades, amb el baix nombre

d'aquestes espècies que han estat declarades protegides.

5 Els dèficits en la planificació per a la gestió dels espais i de les espècies protegides són considerables: molts espais naturals protegits encara no disposen d'una planificació bàsica dels seus usos; ha estat aprovat un nombre reduït de plans de recuperació o conservació d'espècies, i encara no es disposa d'un catàleg d'espècies amenaçades.

6 Destaca el baix nivell d'aplicació de plans i normes de conservació, principalment per causa de les dotacions econòmiques clarament insuficients amb què compten els departaments competents de l'Administració autonòmica, la qual cosa no permet complir els mínims que la normativa vigent requereix i que les necessitats de conservació exigeixen.

7 Els resultats obtinguts en els diferents programes de conservació que s'han dut a terme han estat satisfactoris i s'ha aconseguit acumular una notable experiència entre els professionals del país.

8 La majoria de programes de conservació existents no contemplen el component *ex situ* de la conservació.

9 La majoria d'iniciatives de conservació corresponen al Govern autonòmic, especialment al Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i al Departament de Medi Ambient, i poques a l'Administració local, amb algunes excepcions com la Diputació de Barcelona pel que fa a espais naturals protegits, i l'Ajuntament de Barcelona als centres de conservació *ex situ*.

10 Les iniciatives de conservació promogudes des del sector privat estan encara en un estadi incipient pel que fa a la protecció dels espais; són mínimes en relació amb els centres de conservació *ex situ* i pràcticament inexistent pel que fa als programes de protecció d'espècies, situació que contrasta tant amb la capacitat econòmica del país com amb les iniciatives que el sector privat duu a terme en altres àmbits.

11 Les mesures de conservació han tingut efectes positius en alguns nivells de la biodiversitat, però en altres casos no han aconseguit complir els seus objectius, i s'han registrat pèrdues de la diversitat biològica malgrat l'aplicació de mesures de protecció en determinats espais o espècies.

12 Es constata una pèrdua de pes específic de les polítiques de conservació a Catalunya respecte a altres comunitats autònomes i països europeus, així com una baixa integració de les normatives i programes internacionals i estatals.

La direcció a seguir

1 Establir mesures addicionals de conservació per al conjunt del territori, i en especial, per als ambients estèpics i els espais agrícoles de secà, les zones humides i els cursos fluvials, els boscos madurs i els espais litorals: fomentar l'elaboració de plans comarcals de protecció del medi natural i del paisatge.

2 Invertir l'actual procés de fragmentació dels espais naturals i assegurar la connexió ecològica i paisatgística del conjunt del territori: elaborar un

pla territorial sectorial de connexions ecològiques i paisatgístiques; desenvolupar, a Catalunya, la Xarxa Ecològica Europea; restaurar les riberes fluvials, recuperar els camins ramaders, etc.

3 Avaluar el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, tant pel que fa a l'estat de conservació com a la gestió dels espais que en formen part.

4 Completar l'actual sistema d'espais naturals protegits amb mostres dels ecosistemes insuficientment representats o que siguin l'hàbitat d'espècies d'interès: protegir el 20 % de les aigües jurisdiccionals i els espais litorals no urbanitzats; incrementar la superfície dels agrosistemes de secà protegits (crear el primer parc natural en agrosistemes estèpics); establir microreserves de flora; etc.

5 Dotar cada espai natural protegit dels recursos humans, tècnics i econòmics suficients per poder complir els seus objectius de conservació, i elaborar, per a cada un d'ells, el corresponent pla d'ús i de gestió.

6 Incrementar les mesures de conservació de les espècies dels diferents grups taxonòmics: elaborar el Catàleg d'Espècies Amenaçades de Catalunya.

7 Elaborar i aplicar els plans de conservació, recuperació o gestió de les espècies catalogades de la fauna i la flora, incloent-hi les espècies agrícoles i ramaderes autòctones, i vetllar per la seva acceptació social.

8 Complementar, amb mesures fora del medi natural (*ex situ*), tota política o programa de conservació. Dotar als centres de conservació *ex situ* de les instal·lacions necessàries per al seu correcte funcionament.

Ús sostenible

L'estat actual

1 A Catalunya encara predominen els factors que s'oposen a la sostenibilitat, i les polítiques correctores que s'han començat a aplicar encara no han aconseguit contrarestar els processos que afecten negativament l'entorn natural.

2 L'èxit en l'aplicació de programes i mesures ambientals requereix una veritable ambientització de les diferents polítiques sectorials i dels principals instruments normatius

i econòmics i de les institucions. Alguns resultats prou reeixits demostren que aquests canvis són factibles.

3 El manteniment de l'activitat agrària és imprescindible per a garantir l'equilibri territorial i assolir un model de societat sostenible, però encara s'està lluny d'assolir la sostenibilitat en l'agricultura, ja que aquesta es manté amb uns elevats costos ecològics.

4 L'increment de la maduresa dels boscos catalans que s'està produint permet esperar que el sector forestal sigui un dels que més avanci vers la sostenibilitat, i és un bon moment per a millorar la gestió econòmica i ecològica dels terrenys forestals amb vista a consolidar llur multifuncionalitat.

5 La caça i la pesca contribueixen a preservar el territori en estat natural, però en moltes zones solament es caça o es pesca gràcies a les contínues repoblacions que s'hi fan, la qual cosa indica la seva manca de sostenibilitat, i són l'origen d'una de les pràctiques més perjudicials per a la conservació de la biodiversitat, la introducció d'espècies exòtiques i d'híbrids.

6 Molts dels recursos pesquers marins de Catalunya estan sobreexplotats, però les mesures de regulació de l'activitat pesquera no han aconseguit evitar-ho, i en determinats casos s'han vist contrarestades per mesures econòmiques que faciliten el manteniment d'un esforç de pesca ja excessiu.

7 El sector industrial és un dels sectors productius que ha experimentat més grans i més innovadors canvis en els darrers anys, i ha aconseguit aparellar una disminució dels seus impactes ambientals amb una millora de la producció.

8 Els impactes ambientals que han ocasionat les grans plantes productores d'energia i les corresponents infraestructures de distribució es poden veure incrementats pels possibles efectes de la nova sèrie de plantes generadores que s'estan implantant: parcs eòlics, minicentrals hidràuliques, recuperació energètica, etc.

9 El turisme basat és l'ús dels recursos biològics és realitzat majoritàriament pels mateixos ciutadans, fora dels circuits comercials convencionals, i el seu impacte sobre el medi no és especialment preocupant, tot i que cal prestar atenció al seu previsible increment.

10 Tot i els bons resultats obtinguts, l'aplicació del procediment d'avaluació de l'impacte

ambiental s'ha fet sovint de manera rutinària i sense aprofitar totalment les seves possibilitats com a veritable eina de gestió ambiental.

11 Des del planejament territorial i l'urbanisme no s'han tingut gaire en compte les variables ambientals i ecològiques a l'hora d'ordenar l'establiment de les diferents activitats en el territori. Alguns dels nous documents de planejament comencen a integrar, lentament, aquestes variables.

12 La gestió de l'aigua a Catalunya no s'ha fet seguint criteris de sostenibilitat, tot i la millora experimentada en la qualitat dels recursos hídrics, però es constaten determinats canvis que poden aconseguir la progressiva incorporació dels criteris ecològics en aquesta gestió.

13 L'ús tradicional de determinades espècies de la flora i de la fauna (més de nou-centes espècies) és encara força estès a Catalunya, malgrat els problemes existents en el manteniment dels coneixements populars i tradicionals.

14 L'accés, la conservació i l'ús dels recursos genètics està prou ben regulat en les varietats d'interès comercial, però està poc considerat quan es tracta de les varietats de domini públic. Mereixen una atenció especial els organismes vius modificats genèticament mitjançant la biotecnologia, la utilització dels quals es regula sense conèixer prou bé els seus possibles efectes en el medi natural.

15 Recentment s'ha començat a plantejar la necessitat d'incorporar les variables relacionades amb els possibles efectes al medi biològic en els diversos plans d'emergència davant catàstrofes naturals o tecnològiques. En casos com els dels incendis forestals, es constata l'insuficient compliment d'algunes de les mesures de prevenció establertes.

La direcció a seguir

1 Integrar els principis de la conservació i la sostenibilitat en les diferents polítiques sectorials i aconseguir que es tinguin en compte en tots els nivells de presa de decisions: elaborar una llei d'avaluació ambiental estratègica de les diferents polítiques, plans i programes sectorials.

2 Avançar cap a l'establiment d'un model d'agricultura i ramaderia sostenible, en el qual els objectius de conservació del medi natural i de reequilibri territorial contribueixin a garantir-ne la viabilitat econòmica: elaborar un codi ambiental per a l'agricultura sostenible; reduir l'impacte de l'ús de fertilitzants i de fitosanitaris; fomentar el conreu d'espècies autòctones d'interès comercial; aplicar els programes agroambientals comunitaris; lluitar contra l'erosió; etc.

3 Incentivar la multifuncionalitat (ecològica, econòmica i social) dels terrenys forestals i tenir-la en compte en tot instrument de planejament, ordenació i gestió forestal. Assolir un control més gran del foc forestal i disminuir la superfície cremada anualment. Elaborar un model de conservació i gestió adequat per a les importants superfícies forestals no arbrades i finques forestals de baixa o nul·la rendibilitat.

4 Millorar la planificació tècnica i la gestió de les àrees de caça i de pesca: establir un nou model de plans tècnics de gestió cinegètica i piscícola; evitar l'alliberament i la repoblació en el medi natural d'espècies o races que no siguin autòctones.

5 Dissenyar, consensuar i aplicar un pla de gestió a mitjà termini de la pesca marina a Catalunya a

partir de les dades de l'activitat pesquera, l'avaluació dels estocs existents i la capacitat del medi.

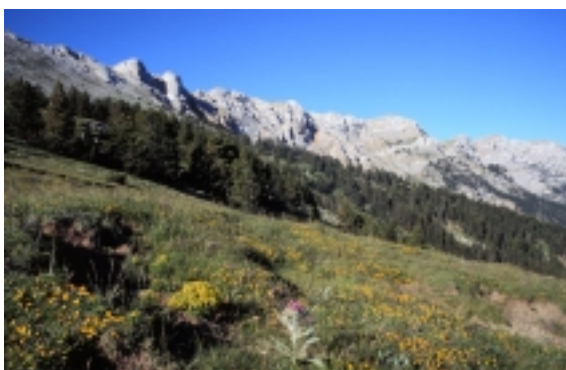
6 Millorar la gestió de l'aigua i fer-ho d'una manera integrada amb els requeriments de conservació dels ecosistemes aquàtics: implantar la figura del contracte de riu; establir un règim de cabals de manteniment per a cada riu; revisar les concessions d'aprofitament hidrològic; incorporar a les estacions depuradores un tractament terciari per a retenir l'excedent de nutrients; etc.

7 Garantir la seguretat en la manipulació i la utilització d'organismes vius modificats genèticament per mitjà de la biotecnologia: crear la Comissió Catalana de Bioseguretat; fer pública i difondre adequadament la informació existent; etc.

8 Revisar l'actual procediment d'avaluació de l'impacte ambiental: aplicació de mesures correctores, amb el pla de vigilància ambiental corresponent, tant durant l'execució de les obres com durant l'explotació; millora de la participació pública; etc.

9 Incorporar els objectius de conservació i de sostenibilitat en el planejament territorial: tractar l'anomenat sòl no urbanitzable (els espais lliures i naturals) amb el mateix grau d'importància i rigor que el sòl urbà; impulsar la coordinació supramunicipal; integrar els resultats de les auditories ambientals municipals i les propostes de les agendes 21 locals en el planejament urbanístic; etc.

Marc normatiu, econòmic i social

L'estat actual

1 L'Estatut d'Autonomia de Catalunya no va esgotar el sostre de competències que li permetia la Constitució espanyola, fet clarament palès en matèria d'espais naturals protegits i de protecció i restauració del medi ambient.

2 El sistema de distribució compartida de competències que regeix a l'Estat espanyol, requereix mecanismes de coordinació dels diversos poders públics amb potestats legislatives

i executives, els quals fins ara han estat insuficients i poc efectius en matèria de medi ambient i de conservació de la natura.

3 La dispersió de competències ambientals entre els diferents departaments de la Generalitat de Catalunya ha dificultat l'adopció d'una política de conservació coherent, en part agreujada per la insuficient integració de les qüestions ambientals i dels principis de sostenibilitat en les polítiques dels diferents departaments i en la legislació sectorial.

4 La ja prou extensa legislació ambiental amb què s'ha dotat Catalunya d'ençà de la recuperació de l'autogovern, que en determinats aspectes ha donat molt bons resultats, comença a quedar desfasada si es té en compte l'experiència adquirida en la gestió del medi natural durant tots aquests anys, i no sempre s'han aprofitat els nombrosos recursos que ofereix.

5 El model de desenvolupament territorial català, concretat en el Pla Territorial General de Catalunya, incorpora d'una manera tan sols formal els objectius de conservació i de sostenibilitat.

6 El desenvolupament dels instruments econòmics específics de caràcter ambiental (taxes, dipòsits retornables, etc.) són força limitats a Catalunya, i també ho és la incorporació de les consideracions ambientals a les figures impositives tradicionals (IRPF, valor cadastral, donacions, etc.).

7 El finançament comunitari per qüestions ambientals i de sostenibilitat sovint va lligat a actuacions sectorials i de desenvolupament integrat, però no s'avalua l'impacte d'aquests programes i polítiques, motiu pel qual, tot i les accions ambientals presumiblement positives, no es té clar quin és l'impacte global que tenen sobre la conservació del medi natural.

8 El grau de conscienciació ambiental s'ha incrementat en gran part de la població de Catalunya, però el grup social més ampli i estable encara és el dels poc conscienciats.

9 Els sistemes de participació social estan experimentant canvis importants, i passen dels mecanismes actuals, desfasats i poc adequats, a l'establiment d'una nova cultura participativa capaç d'aconseguir una implicació social més gran a tots els nivells, des de l'elaboració de polítiques i la presa de decisions fins a l'execució d'aquestes.

10 Mentre que l'activitat formativa professionalitzadora ha estat important per a satisfer les noves demandes del mercat mediambiental, la formació social es caracteritza per la seva exigüitat, i, més que de resultats, s'ha de parlar de reptes.

11 La recerca a Catalunya cobreix les diferents escales d'estudi de la diversitat biològica i té una producció i una qualitat destacables. Aquests bons resultats s'aconsegueixen malgrat que hi hagi un finançament excessivament modest.

12 Entre els diferents projectes de cooperació internacional que es duen a terme des de Catalunya, pràcticament no n'hi ha cap que tingui per objectiu principal la conservació de la diversitat biològica, tot i haver-n'hi uns quants que poden afavorir-la.

La direcció a seguir

1 Potenciar la participació tècnica i assessora de l'Administració catalana en la negociació i l'aplicació dels diversos acords internacionals i en els organismes internacionals dels quals l'estat espanyol és membre.

2 Atribuir les competències ambientals a un únic organisme i coordinar l'acció ambiental de tots els ens públics: atribuir al Departament de Medi Ambient totes les competències ambientals; crear l'Agència d'Espais Naturals Protegits; crear, en tots els organismes de l'Administració amb incidència territorial o ambiental, una unitat responsable de coordinar la seva pròpia política ambiental; etc.

3 Constituir el Centre Català per a l'Estudi i la Conservació de la Biodiversitat, que, amb la participació de l'Administració, els centres de recerca i el sector privat, s'encarregui de

promoure la recerca, l'establiment del Programa de Seguiment *de la* Diversitat Biològica de Catalunya, el manteniment del Banc de Dades de la Diversitat Biològica de Catalunya, la difusió d'informació, etc.

4 Dotar els diversos organismes de l'Administració amb competències en conservació i ús sostenible dels recursos humans i econòmics necessaris per a desenvolupar eficaçment les competències i funcions que tenen assignades i garantir l'aplicació de la normativa ambiental existent.

5 Elaborar una llei de conservació de la natura que compili, complementi i millori la normativa ambiental existent amb incidència en la conservació del medi natural i l'ús sostenible dels seus components, ja sigui nacional, estatal, comunitària o internacional.

6 Introduir els criteris de conservació i sostenibilitat en els diferents instruments normatius sectorials (normativa urbanística, avaluació de l'impacte ambiental, etc.) i de planejament (Pla Territorial General de Catalunya).

7 Incorporar les consideracions ambientals a l'actual sistema impositiu i desenvolupar nous instruments econòmics de caràcter ambiental: incorporar els criteris de protecció del medi natural entre les variables amb incidència en les transferències de recursos als ens locals; establir el valor cadastral de manera inversament proporcional als beneficis ecològics que generen les diferents propietats; etc.

8 Promoure el patrocini o el mecenatge ambiental, ja sigui en la recerca i els projectes de conservació o en l'adquisició de territori o el rescat de concessions.

9 Millorar la informació, sensibilitzar i formar la població amb relació a la conservació de la diversitat biològica i fomentar la participació pública: publicar biennalment l'estat del medi ambient a Catalunya; dedicar una edició de la Conferència Nacional d'Educació Ambiental a la diversitat biològica; etc.

